

ב"מ צא

משה שווערד

1. שיטה מקובצת מסכת בבא מציעא דף צ/ב

איתיביה רבי יוחנן וכו'. אלא שאם המיר מומר וסופג את הארבעים. ואם תאמר תיקשי ליה לרבי יוחנן גופיה דהא פירש לעיל דרבי יוחנן גופיה לא אמר דעקימת פיו הוא מעשה אלא היכא דבדיבוריה איתעביד מעשה ובמימר מאי מעשה איכא. ויש לומר דאיכא שפיר ביה מעשה דעל ידי דבורו הוא הקדושה נתפסה על הבהמה. תלמיד הר"פ:

2. תוספות מסכת תמורה דף ב עמוד א

וסופג את הארבעים - וא"ת אמאי לא תני שמונים דהא כתיב (ויקרא כז) לא יחליפנו ולא ימיר אותו [1] ויש לומר דלא נחת למנין מלקיות אלא כלומר דלקי עליה [2] ועוד י"ל דלעולם לא לקי אלא ארבעים ותרי לאוי צריכי חד בקרבן שלו וחד בשל חבירו וכגון דאמר כל הרוצה להמיר יבא וימיר.

3. שיטה מקובצת מסכת בבא מציעא דף צא עמוד א

ארבעה קבין לפרה. דשיערו חכמים דשיעור זה היא אוכלת ביום אחד כשאין איש מונע ממנה. ה"ר יהונתן:

4. שיטה מקובצת מסכת בבא מציעא דף צא עמוד א

ומשלם ארבעה קבין לפרה. ואם תאמר אמאי משלם והא אי בעי הוה מיתב כמה פקיעי עמיר ואם כן בכך הוה סגי. ויש לומר דודאי אם לא חסמה הוי סגי בכך אבל השתא דחסמה קנסוהו ומשלם כמו שאם היתה אוכלת מן הדישה. תלמיד הר"פ:

5. ריטב"א על מסכת בבא מציעא דף צא/א

אמר אבבי הא מני רבי מאיר היא דאמר לוקה ומשלם וקשיא לן מהא דאמרין מסכת מכות מעידנו באיש פלוני שחייב לחברו מנה ונמצאו זוממין לוקין ומשלמין שלא השם המביאן לידי מלקות מביאן לידי תשלומין. ופרש"י שלא השם המביאן וכו' תרי קראי כתיבי חד במלקות לא תענה ברעך וחד בתשלומין ועשיתם לו כאשר זמם וכיון שכן לוקה ומשלם משמע דאי הוי מחד קרא לא א"ר מאיר לוקה ומשלם והא הכא דמלקות ותשלומין אתי ליה מחד קרא מלא תחסום ואפילו רבי מאיר מודה בהא [דאינו] לוקה ומשלם. וצ"ע:

6. שיטה מקובצת מסכת בבא מציעא דף צא/א

הא מני רבי מאיר היא. איכא דקשיא ליה דהא לא אמר רבי מאיר לוקה ומשלם בכהאי גוונא דתנן מעידים אנו באיש פלוני וכו' שלא השם המביאו לידי מכות מביאו לידי תשלומין והכא השם המביאו לידי מכות מביאו לידי תשלומין שלא נתחייב בתשלומין אלא משום לא תחסום. ולי נראה דהכא נמי שני שמות הם שאינו משלם אלא משום והשיב את הגזלה אשר גזל שאף על פי שאלו לא נכתב לא תחסום לא היה כאן תשלומין מכל מקום כשנכתב נמי אין כאן תשלומין אלא משום והשיב את הגזלה אשר גזל הילכך לא השם המביאו לידי מכות מביאו לידי תשלומין. הרמב"ן.

7. ספר דבר יעקב

הריטב"א [כתו' לב:] דוחה תירוץ זה, שבלי לאו דחסימה ליכא איסור גזילה.
ונראה דפליגי בחקירה הנ"ל [וכן משמע בשי' ר' שמואל מכות אות רג] למה איכא חיוב ממון. הרמב"ן סובר שחייב כיון שאיכא השתעבדות של השוכר להאכילה וכאילו התנו ביניהם, ולכן מבאר שהחיוב ממון משום גזילה, ואע"פ שבלי הלאו דלא תחסום היה פטור, מ"מ אחרי שנכתב לא תחסום חייב מדין גזילה. והריטב"א בכתו' סובר שהחיוב ממון הוי דין היצא ממצות חסימה, והוי אותו שם כמו הלאו שמחייב מלקות. [והריטב"א אצלנו סובר כמו הרמב"ן].

ומתרצים הרמב"ן והריטב"א כאן והרא"ה [בכתו' לב:], שכאן ג"כ הוי משני שמות, שהחיוב ממון הוא משום גזילה [ולא משום לאו דלא תחסום].

8. שיטה מקובצת מסכת בבא מציעא דף צא/א

רב פפא אמר משעת משיכה איחייב לה במזונותיה. וכיון שאינו חיוב המלקות והממון באין כאחד חייב בשתייהן. ויש מקשין נהי דאיחייב במזונותיה למה ישלם ארבעה קבין לפרה ושלושה לחמור שאין זה שיעור מזונות אלא שיעור מה שאוכלת כל היום כשהיא דשה בלא חסימה וכדתיניא לעיל מביא בעל מאותו המין דאלמא בהכי סגי לה למזונות. ולא קושיא היא דהכא כיון ששכרה לדוש בדבר שראויה לאכול משעת משיכה נתחייב לה באכילה ההיא שהיה לה לאכול בדישה כל היום כשם שנתחייב בשכרה וכיון שחסמה משלם הכל שאין המלקות והתשלומין באין כאחת מה שאין כן בההיא דלעיל שלא היה לה לאכול בשעת דישה. הריטב"א:

9. ספר דבר יעקב

ד] רבא אמר אתנן אסרה תורה ואפ' בא על אמו - יש כאן ג' פירושים בראשונים.
(א) רש"י מפרש שמיקרי אתנן כיון שחייב לצאת ידי שמים. ומתבאר לפ"ז שכל קלב"מ [קם ליה בדרכה מיניה] חייב לצאת ידי"ש אלא שב"ד אינם כופים על זה.

(ג) הראב"ד והרשב"א בשם י"מ מפרשים אע"פ שפטור [אף לצאת ידי"ש] מ"מ אם נתן לה האתנן שום אתנן עליה ופסול לקרבן, וה"נ אם חסם אינו חייב לשלם אבל אם שילם [כגון שהיה סבור שהוא

חייב תשלומין] הוי תשלומין, ונ"מ אם המקבל קידש בממון אשה הוי מקודשת.

10. דף על הדף בבא מציעא דף צא עמוד א

בגמ': אתנן אסרה תורה ואפילו בא על אמו. והיינו דלצאת ידי שמים חייב אפילו בקם לי' בדרכה מיני'. וכתב הש"ך חו"מ (סי' כ"ח סק"ב) בשם הים של שלמה דממילא אם תפס לא מפקינן מיני', דכללא הוא דכל היכי דחייב לדי"ש, היינו דבעצם איכא חיובא, רק שבית דין אינם כופין על זה, ולכן אם תפס הלאה אין מוציאין ממנו.

בפנים יפות (פ' לך לך ד"ה בארץ לא להם) ביאר בזה מה שנצטוו בני ישראל דבר אל בני ישראל וישאלו איש וגו', למה הוצרכו לקחת את רכוש מצרים בהשאלה, הלא ממון זה הגיע להם דמי פעולתן שעבדו כל השנים אלו במצרים. אלא משום דקיי"ל (ערובין ס"ב ע"א) דנכרי נהרג על הגזל, ולא ניתן להשבון, וכתבו התוס' בעבודה זרה (ע"א ע"ב ד"ה בן נח) הטעם שכיון שהוא חייב במיתה, קלבד"מ, ולהכי לא ניתן להשבון, וא"כ לא היו ישראל ליקח שכר עבודתם. אבל עכשיו ששאלו מהם כלי כסף וכלי זהב וכדו', ואם כן היו מוחזקין ברכוש מצרים, וכיון שתפס לא מפקינן מיני' וכנ"ל.

11. שו"ע יורה דעה - סימן צז - שלא ללוש עיסה בחלב:

(א) אין לשיין עיסה בחלב, שמא יבוא לאכלה עם הבשר. ואם לש, כל הפת אסור, אפילו לאכלו לבדו. ואם היה דבר מועט כדי אכילה בבת אחת, או ששיניה צורת הפת שתהא ניכרת שלא יאכל בה בשר, מותר. כיוצא בו, אין אופין פת בתנור שטחו באליה, ואם אפאו דינו כעיסה שנילושה בחלב: הגה - ולכן נוהגין ללוש פת עם חלב בחג השבועות, גם בשומן לכבוד שבת, כי כל זה מוחשב כדבר מועט, גם כי צורתן משונה משאר פת. וכ"ש פלאד"ן או פשטיד"א, דמותרין (הגהות ש"ד). ואין לאפות שום פת עם פלאד"ן או פשטיד"א בתנור, דחיישינן שמא יזוב מן השומן אל הפת. ואם זב תחתיו, דינו כאלו נילוש עמו (ב"י בשם הגהות ש"ד). ואפילו הוא במחבת, נוהגין להחמיר לכתחלה:

12. תלמוד בבלי מסכת פסחים דף לו/א

והתניא אין לשיין את העיסה בחלב ואם לש כל הפת אסורה מפני הרגל עבירה ... ואיבעית אימא לעולם בחלבא כדאמר רבינא כעין תורא שרי הכא נמי כעין תורא

13. רש"י פסחים דף לו/א

כעין תורא - מעט כעין של שור מותר ללוש בחלב, דאכיל ליה מיד בבת אחת, ולא משהי ליה דלינשי שנילוש בחלב:

14. רמב"ם יד החזקה - הלכות מאכלות אסורות פרק ט

(כב) אין לשון העיסה בחלב ואם לש כל הפת אסורה מפני הרגל עבירה שמא יאכל בה בשר ואין טשין את התנור באליה ואם טש כל הפת אסורה עד שיסיק את התנור שמא יאכל בה חלב ואם שינה בצורת הפת עד שתהיה ניכרת כדי שלא יאכל בה לא בשר ולא חלב הרי זה מותר:

15. ערוך השולחן יורה דעה הלכות בשר בחלב סימן צו

סעיף ד. איתא בגמ' שם דאי עבדינהו כעין תורא שפיר דמי ללושה בחלב ופירש"י שאפה מעט פת כעין של שור שיאכלנו מיד ולא ישהנו הרבה מותר דבזמן מועט לא חיישינן שיכשלו לאכלו בבשר וכמה הוא דבר מועט כדי אכילת יום אחד [ב"י וח"ד] ולפ"ז אם בני ביתו מרובים יכול ללוש בחלב מה שהוא ובני ביתו צריכים לאכילת יום אחד שהוא מעט לעת [כ"מ בב"י ממ"ש בשם הגהות שערי דורא בהלחמים שעושים לשבת ע"ש]:

סעיף ה. אבל הרמב"ם בפ"ט [הל' כ"ב] כתב וז"ל ואם שינה בצורת הפת עד שתהא ניכרת שלא יאכל בה בשר ה"ז מותר וכ"כ הרשב"א ז"ל ונראה שהם מפרשים מה שאמרו חז"ל כעין תורא לשון ראש תור שבכלאים שניכר בזה תמונה אחרת ולא אתו למיטעי לאכלן בבשר ואולי דמפני זה המנהג בכל תפוצות ישראל כשאופין בחמאה וחלב ונקרא פוטער קוכין עושים אותם בציוור אחר מפת סתם שמעקמים העיסה וניכר לכל ומנהג ישראל תורה היא וחדשים מקרוב באו שאין עושין כן ויש לגעור בהן אא"כ ממולאים בגבינה דבזה לא אתו למיטעי לאוכלן עם בשר או שיש בהן הרבה חמאה שניכר שהיא של חלב:

16. דף על הדף בבא מציעא דף צא עמוד א

בגמ': דאמר שמואל כמנאפים משיראו כדרך המנאפים.

ברא"ש (פ"ב דיבמות פ"ח) הביא מבה"ג דלהוציא אשה מבעלה בעינן שיראו כמכחול בשפופרת.

והקשה ע"ז הרא"ש דאם לגבי מיתת ב"ד, דכתיב ושפטו העדה והצילו העדה, סגי כשיראו כדרך המנאפים, ק"ו דלהוציא אשה לבעלה סגי כשיראו כדרך המנאפים.

ותירץ בנודע ביהודה (מהדו"ת אהע"ז סי' י"א) דלגבי מיתת ב"ד, דבעינן התראה, ושיתיר עצמו למיתה, סגי בשיראו כדרך המנאפין, דכיון דקיבל את ההתראה יש להניח שביצע את זממו. אבל לאסור אשה לבעלה שהיא ברא' בלי התראה, א"א להוציא ע"י שיראו כדרך המנאפין, דאין לנו לתלות שבסופו של דבר אכן בא עליה.

17. ספר שערים מצויינים בהלכה

✓ מ"ט בעבידתיה טריד. ע"י בש"ך (יו"ד סי' קצה סק"כ) שהמנהג פשוט שרופאים ישראלים עושים כל צרכי רפואה לנשים אפי' אשת איש אע"פ שיש רופאים אחרים, כיון שאין עושים

זאת בדרך חבה ותאוה אלא עסוקים במלאכתם, והכו"פ מחזיק בדברי הש"ך משום דבעבידתיה טריד. ובשו"ת נוב"י (מהד"ת יו"ד סי' קכב) כתב, שכבר פשט המנהג כדבריו. וע"י בבית שמואל (אהע"ז סי' כ סק"א) במה שחולק על הש"ך. וע"י בדברינו במס' ע"ז (כ: ד"ה הכא נמי). וע"י בהגה' יד שאול (יו"ד סי' רצז ס"ב) מה שהקשה מכאן ע"ד הטו"ז (שם סק"א). וע"י מש"כ במס' שבת (מא. ד"ה לפי) בשם תשו' הרא"ש.

18. שיטה מקובצת מסכת בבא מציעא דף צ"ב

הא דבעי רבה בר רב הונא לרבי יוסי הגלילי דש באזוזים ותרנגולים מהו. הקשה הראב"ד אי יליף שור שור משבת אפילו אזוזים ותרנגולים נמי וכדתנן בפרק שור שנגח את הפרה אחד השור ואחד כל בהמה לנפילת הבור לפריקה ולחסימה וכן חיה ועוף כיוצא בהן ואי לא יליף שאר בהמה מנא ליה. ונשאר לו הענין בקושיא. ...
וזה לשון הריטב"א, ויש לומר דלעולם גמר שור שור משבת ומיהו מספקא לן דדילמא סביר לן דלא גמרינן אלא כמה שהוא דומיא דשור אבל לא עופות או דילמא עופות נמי דומיא דשור הוא כיון דאיכא כל כחו. עד כאן:
והרא"ש כתב וזה לשונו, ויש לומר דשאני הכא מדהוה ליה למכתב לא תדוש בחסימה וכתוב שור אתא לאשמועינן אף על פי דילפינן שור שור משבת בעינן דומיא דשור שיעשה בידיו וברגליו ומתניתין דשור שנגח כתנא קמא דהכא. עד כאן:

19. דף על הדף בבא מציעא דף צ"א עמוד ב

בגמ': דש באזוזין ותרנגולין וכו'. ובתוס' (ד"ה דש וכו') הביאו הגמ' ב"ק (נ"ד ע"ב) דשוין שור ובהמה וחיה ועוף לענין חסימה ע"ש. וכתב המנחת חינוך (מצוה תקצ"א): לשון החינוך:

העושה מלאכה בבהמה אחד בהמה טהורה או טמאה או חיל ומבואר בש"ס דב"ק דף נ"ד דה"ה עוף וע' בב"מ דף צ"א ע"ב דש באזוזין ותרנגולים כו' וע' בתוס' אסור למנוע לאכול בשעת מלאכת מן המלאכה שהם עושים והמונע אותם שלא לאכול לוקין משום לאו הזה לא תחסום שור בדישו ולא דוקא שור, דילפינן משבת דכל בהמות וחיות ועופות בכלל לאו הזה ול"ע על הר"מ והרהמ"ח והטור והש"ע דהשמיטו עוף, דברור הוא דבעוף עובר גם כן ע' בב"ק וכאן בב"מ גבי דש באזוזין וכו' לפי פסק הלכה כת"ק גם עוף בכלל זה ע' בתוס', וע' בסוגיא דב"ק שם מבואר דחיל הים אינו בדין זה ודוקא גבי כלאים מרבינן ע"ש בתו' בד"ה אתי וכו' ע"כ.

20. ספר דבר יעקב

ח] איבעיא להו עושה בגפן זה מהו שיאכל בגפן אחר – הגמ' נשארה בספק, ולכן פסקו הרמב"ם [שכירות יב-י] והרא"ש שמספק אסור לפועל לאכול מגפן אחר. הלח"מ מקשה למה אין הרמב"ם מזכיר שאם תפס לא מפקינן מיניה כדרכו בכל ספיקא דדינא.

הרא"ש מוסיף ואם תפס לא מפקינן מיניה. ומקשים קוני' הספיקות [כלל ד-ח ויג] ונה"מ [סימן כה כללי תפיסה אות ד] שהרא"ש תמיד פוסק בכל ספיקא דדינא שלא מהני תפיסה. הקוה"ס מביא שהש"ך [בתקפו כהן] מחדש בשיטת הרא"ש שדוקא בספיקא דדינא לענין קנס לא מהני תפיסה אבל בספק ממון מהני תפיסה, ומביא ראיה מהרא"ש כאן.

הקוה"ס והנה"מ מתרצים שכאן אין ספק שכל זמן שהפירות בעין הם של בעל הבית, דגם מה שמותר לפועל לאכול קיי"ל משל שמים הוא אוכל, כלומר אין לפועל זכות בפירות אלא התורה התירה

לפועל לאכול של בעה"ב, ולכן כל הספק רק אחרי שהפועל אכל האם חייב לשלם, ולענין תשלומין הפועל הוא המוחזק, ולכן מהני תפיסתו.

האילת השחר כתב שנתנית אוכל לפועל הוי מצוה דרמיא על בעה"ב [כמש"כ הרמב"ם] [שכירות יב-א] על בעל הבית מצוה שיניח אותם לאכול, וכן מבואר בחינוך מצוה תקעו], ולכן אע"פ שאסור לפועל לאכול מספק, מ"מ אם אכל אין בעה"ב יכול להוציא ממנו, כיון שיש על בעה"ב ספק מצוה לתת לפועל לאכול. ומתורין שהרא"ש כתב שמהני תפיסה, וגם גיחא שהרמב"ם לא כתב שמהני תפיסה, כיון שפשיטא שבעה"ב לא יוציא מהפועל משום שחייב בספק מצוה.

21. תרומת הדשן סימן לג

שאלה: אכל ענבים חדשים קודם הבציר, ובירך עליהם שהחיינו, כשישתה אח"כ תירוש צריך לברך שנית או לאן? תשובה: יראה, דצריך לברך שנית. וכן שמעתי מאחד מהגדולים שהורה כענין זה, כגון שאם אכל ובירך כבר על הגודגדניות שקורים קירש"ן, חוזר ומברך זמן על אותו שקורין וויכשל"ן, או אמרעל"ן, וביש ארצות שקורין הכל קירש"ן, אלא לאילו קורין קירש"ן אדומים, ולאילו שחורים, ואפ"ה היה נראה לו לברך, דחשבינהו להו לתרי מיני לענין ברכת זמן. וכן מצאתי בהדיא כהוראה זו בספר חסידים, ומייתי ראייה מפלוגתא דר"א ור"י, בתאנים שחורות ובתאנים לבנות, תרי מיני לענין העלאות תרומה, וה"ה לענין ברכת זמן גודגדניות. וא"כ, ה"ה נמי לענין ענבים ותירוש, דנמי תרי מיני חשיבי, וקי"ל כרבא דאזלינן בתר שמא, פ' בתרא דע"ז/דף ס"ו ע"א/: וחמרא חדתא בענבי תרי מיני הם. וא"ת נהי נמי דתרי מיני חשובין לענין ביטול, מ"מ אין סברא שיברך עליהם תרי זמני, משום דהתירוש אינו בא אלא מן הענבים, ולא דמי לגודגדניות, דהתם גופים מחולקים הן, וחלוקים נמי בשמן? נראה להביא ראייה, דאין סברא לחלק, מהא דתנן פ' השוכר את הפועלים/ב"מ צא ע"ב/: היה עושה עמו בתאנים, לא יאכל עמו בענבים: ואמרינן בגמרא: אר"נ אמר רבה בר אבוה: פועלים עד שלא הלכו שתי וערב בגת, אוכלין ענבים ואין שותין יין, משהלכו ש"ו שתי וערב בגת, אוכלין ענבים ושותין יין, ופרש"י דקודם שהלכו ש"ו, עדיין לא נקרא שם יין על מה שבגת, ונמצאת אין מלאכתן אלא בענבים, ולכך אין שותין מן היין, משום דהוה כעושה ליה במין זה ואוכל במין אחר. הא קמן דהתם נמי היין אינו בא אלא מן הענבים, והו"ל שפיר ממה שאתה נותן לכליו של בעה"ב, שהרי באותן ענבים עצמן שהיין בא מהן הן עושין ואוכלין, אפ"ה אין שותין יין משום דחשיבי תרי מיני, וה"ה לענין ברכת שהחיינו.

22. דף על הדף בבא מציעא דף צא עמוד ב

בגמ': מהלך כעושה מעשה דמי כו'.

מבואר כאן שפועל שאינו עושה עכשיו את פעולתו, רק הולך מתלם לתלם כדי לעבוד בשביל הבעל הבית, יש עליו שם פועל, ומותר לו לאכול מפירותיו של בעל הבית.

וכתב החפץ חיים בספרו שם עולם (פרק ה') שמזה יש ללמוד מוסר השכל, שאדם הקם בבוקר מתפלל ולומד ואח"כ הולך לעסקיו ומקיים "בכל דרכיך דעהו והוא יישר אוחותיך" שאם בעסקו בפרנסתו כוונתו הוא לשם שמים, אז גם בעת עשיית צרכיו פועל שמים, ושכרו מרובה גם על עת ההוא שהוא עמל בעבודתו.

לתורה ולמועדים

יגרש את החושך של הרע. מעט אור דוחה הרבה חושך מאליו וממילא, כל שכן הרבה אור. „אם פגע כך מנוול זה משכחו לבית המדרש“¹¹. התורה של בית המדרש תגרש ממילא את ה„מנוול“. „ויהי בנסוע הארון“ עם לוחות הברית, אזי ממילא „קומה ד' ויפוצו אויביך וינסו משנאיך מפניך“¹². „כי הנה ד' יוצא ממקומו ונמסו ההרים“¹³. יש ד' בקרב כל אדם מישראל („ושכנתי בתוכם“¹⁴), אלא שהוא במעמקי הלב פנימה, וכשהוא „יוצא ממקומו“, ממסתרי הנפש, ומתפשט להאיר בכל הנוף אזי ממילא ומאליו „ונמסו ההרים“¹⁵. ולפיכך כשאותם נכרים באו לשמאי להתגייר, והוא הרגיש בהם שהשקפת עולמם עדיין „גויית“, עוד לא בערו את כחות הרע מקרבם, והרי הם מתנים תנאים משונים – דחפם באמת הבנין שבידו¹⁶. וכשכאו להלל קבלם ולמדם תורה, כבטחון שהאור שבה יחזירם למוטב. והאור שבה אמנם החזירם למוטב.

ובימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול השמונאי ובניו, היו שתי התופעות הללו: אש ואור. כתחילה השתמשו החשמונאים באש הקודש לבער ולכלות את הטומאה של תרבות היונים שהשתלטה בארץ. בחרב נוקמת נקם ברית יצאו נגד היונים מזה והמתיונים מזה, שטמאו את ארץ הקודש במובחות אלהי נכר, הכריחו את ישראל לחלל השכנות להתגאל במאכלות אסורות ולכטל את ברית קודש, ולא נתקררה דעתם עד שהעמידו שקוץ משומם בהיכל הקודש. וכשנסטרו הטמאים ביד טהורים ורשעים ביד צדיקים, וודים ביד עוסקי תורתך, וכוחות הרשע נתבערו מן הארץ – בא האור. „ואח"כ באו בניך – וטהרו את מקדשך“¹⁷. אור התורה הוא במקדש ובכל הארץ, וליהודים היתה אורה, זו תורה¹⁸.

ונחלקו בית שמאי ובית הלל על איזה משתי התופעות אנו עושים את הזכרון לדורות, בית שמאי לשיטתם, אומרים: הזכרון הוא לאש, לביעור הרע וכליון הטומאה, ובית הלל, לדרכם, סוברים: הזכרון הוא לאור. ודאי, בשעתה היתה המלחמה נחוצה, ואם נחוצה היתה – עשינו אותה, אבל אין עושים מזה סמל ופולחן, אין האמצעי הזמני הופך למטרה תכליתית. לא זהו הלקח לדורות. הלימוד לדורות הוא האור. ומאליו מוכן, שאם העיקר הוא שריפת הרע ובעורו, הרי כל מה

א"ר או א"ר?

שאלה זו יש להציג בנר הנוכה: מה מצותה, להדליק אש או לעשות אור? מצינו מצוה כאש: קיום המערכת על גבי המוכח, אש תמיד תוקד על המוכח, ומצינו מצוה כאור: נר שבת, משום שלום בית. ובכן: מה גדרה של מצוה נר הנוכה?

כשתימצי לומר, נחלקו בדבר אבות העולם, בית שמאי ובית הלל: „פוחת והולך“, או „מוסיף והולך“.

האור משמש ביטוי לנר מצוה ותורה אורי, לנר ה' נשמת אדם. אור הנשמה צריך להדור לתוך כל הפנות הנדחות של האדם („הופש כל חדרי בטן“¹⁹) ולהאיר את כל הרמ"ח והשס"ה שלו. ואור התורה צריך שיחדור ועתיד להדור, לתוך כל הפנות הנדחות של העולם ולהאיר את כל מחשבי תבל ומעמקי ארץ. והא בהא תליא. האדם עושה את העולם. „גם את העולם נתן בלבם“²⁰. כשכני האדם יאירו את נפשם הם, יתרומם אף העולם כלו לדרגת האור העליון של תורה אור.

והאש מסמל את בעור וכליון הרע. האש שורפת ומבערת את כחות הרע שבנפש האדם פנימה, כדבר שנאמר: „ובערת הרע מקרבך“²¹. והאש שורפת ומכלה אף את כחות הרע הפועלים בעולם כלו. והא בהא תליא, „כי את העולם נתן בלבם“, עד שיגיע היום עליו נאמר: „ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ“²², „והרשעה כולה כעשן תכלה“²³.

ודאי, אנו זקוקים לשני הכחות, לאש ולאור, אבל נחלקו שני ה„בתים“ של שמאי והלל איפה להעמיד את הדגש החוק, מהו העיקר ונקודת הכובד בעבודת האדם. בית שמאי, כדרכם, מחמירים. אי אפשר לאדם להתרומם להאור העליון אלא אם כן יבער וישרוף את כל כחות הרע שבקרבנו. „כי לא יגורך רע“²⁴. אחרי בעור הרע ממילא יתקרב לאור הקדושה. בית הלל מקילים. אדרבה, על ידי אור של התורה ממילא

שהאש שורפת יותר, הולך ופוחת יותר הרע המתבער, עד שיגיע הזמן של „ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ“ לגמרי, „והרשעה כולה כעשן תכלה“ כליל. פוחת והולך. ואם הזכרון הוא האור, הרי כל מה שדולק יותר, מאיר יותר. כל מה שמשמשים יותר ב„נר מצוה ותורה אור“, הרי הם מוסיפים לה אור יותר ויותר. „ואורח צדיקים כאור נוגה הולך ואור עד נכון היום“²⁵. „הולך ואור“, מוסיף והולך. והלכה כבית הלל...